

РОЛЬ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

Бутнік-Сіверський О. Б.,

*головний науковий співробітник економіко-правового
відділу, доктор економічних наук, професор,
академік АТН України та академік УАН.
Науково-дослідний інститут інтелектуальної
власності НАПрН України,
завідувач кафедри економіки, обліку та фінансів.
Інституту післядипломної освіти
НУХТ м. Київ, Україна*

Розглянуто:

дії по забезпеченню обороноздатності держави в умовах агресивної тривалої війни Російської Федерації проти України;

підвищення ефективності взаємодії оборонного відомства з іншими міністерствами та підприємствами оборонно-промислового комплексу та співробітництво з Північноатлантичним альянсом;

походження терміну «обороноздатність держави»;

обґрунтування корисності та впливу сфери інтелектуальної власності в напрямку становлення інноваційного середовища в оборонно-промисловому комплексі України;

появу новітнього озброєння та військової техніки під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, на прикладі розвитку високоточної зброї.

Ключові слова: обороноздатність держави, оборонно-промисловий комплекс, стратегія національної безпеки, сфера інтелектуальної власності та її вплив, високоточна зброя.

Постановка проблеми. Забезпечення обороноздатності держави є ключовою для незалежності України в умовах загострення військового конфлікту з Російською Федерацією. Забезпечення обороноздатності держави повинна враховувати національні досягнення в сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається, та сприяти розвитку оборонно-промислового комплексу України.

Метою дослідження стало обґрунтування забезпечення обороноздатності держави за рахунок корисності сфери інтелектуальної власності та узагальнення становлення інноваційного середовища в

оборонно-промисловому комплексі України на прикладі розвитку високоточної зброї.

Огляд досліджень та публікацій. Серед досліджень, присвячених загальним проблемам становлення та розвитку оборонно-промислового комплексу України, а також забезпечення обороноздатності держави в сучасних умовах у поєднанні з інтелектуальною власністю знайшло відтворення у ряді праць таких науковців, як Г.О. Андрощук [1], О.. Бутнік-Сіверський [2], В.П. Горбулін [3], С. Кулицький [4], О. Зайківський, О. Оністрат [5], Т.В. Момот, Н.Е., Аванесова, І.Ю Віннік [6], С. Т. Полторак [7] та ін. На цьому напрямку актуалізуються дослідження, які пов'язані з забезпечення обороноздатності держави під впливом сфери інтелектуальної власності.

Результати дослідження. В умовах агресивної тривалої дії Російської Федерації проти України нагальним стає формування нового креативного мислення при дослідженні проблем національної безпеки країни, які пов'язані з її обороноздатністю.

Відомо, що у короткий термін у період загострення військового конфлікту з Російською Федерацією, керівництво держави спромоглось здійснити мінімальні кроки забезпечення обороноздатності держави. У надзвичайно стислий термін, зазначає С. Т. Полторак, удалося [8, 3]:

- розгорнути на Сході України потужне оборонне угруповання військ (сил), зокрема в інтересах виконання завдань в АТО;
- розробити Замисел застосування ЗСУ, інших військових формувань і правоохоронних органів з урахуванням реальної воєннополітичної ситуації та прогнозу її змін;
- провести кілька черг часткової мобілізації для підсилення бойового складу ЗСУ;
- організувати промислове виробництво засобів індивідуального захисту військовослужбовців та ремонт і відновлення справності озброєння й військової техніки.

Сьогодні перед державою посилюються завдання щодо забезпечення її обороноздатності з урахуванням гібридної війни та нових викликів.

Відповідно до зазначених пріоритетів, зазначає С. Т. Полторак, уже на сьогодні вирішено низку важливих завдань і вжито певні заходи [8, 6].

Президент України затвердив Замисел оптимізації та реорганізації Збройних сил України (ЗСУ), який передбачає побудову вискоєфективних, мобільних, оснащених сучасним озброєнням і військовою технікою, всебічно забезпечених ЗСУ, здатних до спільних дій з іншими військовими формуваннями. Загальну чисельність ЗСУ збільшено до 250 тис. осіб. Визначено загальну організаційну структуру майбутніх ЗСУ, яку

складатимуть: Генеральний штаб ЗСУ; види ЗСУ – Сухопутні війська, Повітряні Сили, Військово-Морські Сили ЗСУ; Сили спеціальних операцій та Високо мобільні десантні війська; органи військового управління, з'єднання, військові частини, військові навчальні заклади, установи та організації, які не належать до видів ЗСУ.

В інтересах підтримання необхідної гнучкості та своєчасності реагування на воєнні виклики й загрози в мирний час передбачений розподіл ЗСУ за строками готовності на сили негайного реагування, сили нарощування та сили резерву.

І далі, підвищено ефективність взаємодії оборонного відомства з іншими міністерствами та підприємствами оборонно-промислового комплексу. Це дало змогу за останні місяці поставити у війська понад 2600 одиниць озброєння та військової техніки. Усього на 2015 р. відповідно до прийнятого Кабінетом Міністрів України Державного оборонного замовлення сплановано закупівлю ,ремонт і модернізацію близько 12500 одиниць озброєння [8, 6].

Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основу якої становить НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Північноатлантичним альянсом за напрямками [8, 6]:

- взаємодії в рамках коротко- та довгострокових заходів з підвищення обороноздатності України;
- розвитку СБО держави як цілісної системи;
- участі в операціях з підтримання миру та безпеки під проводом НАТО;
- боротьби з тероризмом та ін.

Про посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів свідчить оцінка поточних та прогнозованих загроз, яка надана в Указі Президента «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» [9], де зазначено в п.9 розділу 2: «Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів» і далі в п. 10 розділу 2: «Сучасна модель глобалізації уможливила поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі

людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження тощо» і далі: «Стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому. Стрімко зростає роль інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя. Розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів».

Перелічені неповні заходи забезпечення обороноздатності держави свідчать про використання воєнних потуг країни, що в умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, потребує залучення також і інших нових інструментів забезпечення обороноздатності держави, до яких нами віднесено і корисність сфери інтелектуальної власності, без чого вже не обійтись в умовах дії сучасної моделі глобалізації.

Зазначимо, що у абз. 4 ст.1 Розділу 1 Закону України «Про оборону України» законодавець визначив **обороноздатність держави** як «здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації» [10].

Категорія «обороноздатність держави» сформульовано ще у 1991 року в Законі України «Про оборону України» збережено й досі.

Аналізуючи походження терміну «обороноздатність держави», Володимир Пасічко, справедливо відмічає, що у змісті терміну ще неподолані радянськи ідеологічні нашарування і, практично досі ряд науковців дотримуються поглядів щодо синонімічності обороноздатності та воєнної потуги країни та зважаючи на оборонний характер воєнної політики України, віддають перевагу терміну «обороноздатність держави» [11, 136].

Обороноздатність держави, зазначає Смолянук В. Ф., доцільно представити як змістовно більш широке явище (у порівнянні з військовою могутністю), яке спрямоване на вирішення широкого комплексу проблем підготовки і реалізації бойових дій, в тому числі питань запобігання війнам і військовим конфліктам, деескалації збройних протистоянь суб'єктів геополітики, поліпшення міжнародного клімату та реалізації інших завдань, часові виміри яких перевищують мікрополітичні значення, а у випадку початку війни – захисту населення та сфери матеріального виробництва від

надмірних втрат [12]. При цьому, зазначає В.П. Горбулін, обороноздатність держави потребує системного підходу, так як розглядається як сукупність економічного, соціального, політичного, духовного і військового потенціалів [13, 137]. Розвиваючи тезу В.П. Горбуліна, в умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, з'явилась потреба до цієї сукупності доповнити потенціалом національної системи інтелектуальної власності. Для цього в Україні сьогодні створені відповідні умови. Забезпечення обороноздатності держави, на нашу думку, повинно враховувати національні досягнення в сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається.

Під **сферою інтелектуальної власності** розуміється середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними [14, 1].

Розвиваючи сферу інтелектуальної власності, за час незалежності в Україні створено Національну систему інтелектуальної власності, що є дієвим механізмом сприяння соціально-економічному розвитку держави.

Національна система інтелектуальної власності включає в себе національне законодавство, як сукупність правових положень, на підставі яких будь-яка особа набуває, реалізує та захищає свої права, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної, творчої діяльності (нормативна база), державні та судові органи, наділені відповідними повноваженнями в сфері інтелектуальної власності, наукові та освітні установи, громадські організації та інші структури, що беруть активну участь в реалізації державної політики у цій сфері та вирішенні широкого кола завдань з надання правової охорони, управління, реалізації та захисту прав інтелектуальної власності (інституційна база), елементи і відносини, які забезпечують та підтримують на відповідному рівні функціонування системи (інфраструктура), а також користувачів цієї системи [14, 2].

Національна система інтелектуальної власності сьогодні спирається на принципи:

- слугування сфери інтелектуальної власності суспільним інтересам суспільства та відкритості державного управління;
- відповідності стану законодавчого забезпечення взятим Україною на себе міжнародним зобов'язанням, європейському вектору розвитку;
- відповідності правового механізму правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності сучасним викликам інформаційного середовища;

- розбудови інноваційної системи та підвищення інноваційної привабливості України.

Законодавство, яке визначає права на інтелектуальну власність, базується на праві кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що, за визначенням, є благом не матеріальним і зберігаються за його творцями та можуть використовуватися іншими особами лише з їх дозволу, окрім випадків, визначених законодавством.

Право володіти своїм результатом інтелектуальної, творчої діяльності означає, що суб'єкт права інтелектуальної власності має право утримувати цей результат за собою, у своєму майні, безпосередньо здійснювати свій правовий вплив на цей результат. Інші особи, яким суб'єкт права інтелектуальної власності передав цей результат для тимчасового використання чи на законній підставі придбали матеріальний суб'єкт – носій цього результату, здійснюють володіння від імені суб'єкта права інтелектуальної власності. Право на використання об'єкта права інтелектуальної власності означає юридичну можливість вилучати із цього об'єкта його корисні якості, ті прибутки, які він може приносити в результаті його використання, та інший корисний ефект.

Динаміка розвитку національної системи інтелектуальної власності свідчить про здатність України опановувати нові **інноваційно-технологічні орієнтири розвитку**, які доцільно поширювати на забезпечення обороноздатності держави. На це націлює проект Національна стратегія у сфері інтелектуальної власності на період 2020 – 2030 роки та офіційний документ «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року», затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України (надалі – Стратегія) [15].

Стратегія, як фундаментальний наробок науковців, спрямована на удосконалення національного законодавства у сфері інтелектуальної власності з урахуванням зобов'язань, взятих Україною за Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським парламентом (Угода про асоціацію), а також інших міжнародних договорів у сфері інтелектуальної власності, учасником яких є Україна.

Особлива увага тут приділятиметься заходам із просування національної системи інтелектуальної власності, серед яких виділяються навчання, підготовка й підвищення кваліфікації кадрів у цій сфері, обізнаність та інформування громадянського суспільства, сфери наукових

досліджень і розробок, ділового середовища про значення захисту й дотримання прав інтелектуальної власності, а також подальшому інформаційному забезпеченню сфери інтелектуальної власності.

Важливу роль Стратегія справедливо приділяє розвитку **Національної системи охорони інтелектуальної власності** в Україні, яка являє собою сукупність законодавчих, структурних та функціональних інститутів, які в комплексі та в процесі взаємодії забезпечують формування та реалізацію державної політики у сфері охорони інтелектуальної власності, сприяють забезпеченню задоволення суспільства у розвитку інтелектуального, творчого, науково-технологічного потенціалу нації, стимулюванню використання об'єктів права інтелектуальної власності в інноваційній діяльності, підвищенню рівня захисту прав інтелектуальної власності, вихованню поваги до інтелектуальної власності та задоволенню потреб суспільства й держави у формуванні та розвитку ринку інновацій та розбудові цифрової економіки.

Саме Національна система охорони інтелектуальної власності в Україні є важливим інструментом зв'язку з забезпеченням обороноздатності держави з позиції охорони інтелектуальної власності наукових, технічних та технологічних розробок в сфері оборони.

Для України, в якій поглиблюється розвиток національної системи інтелектуальної власності, важливо пов'язати її з забезпеченням обороноздатності держави. Тут особливого значення набувають інновації, оскільки вони лежать в основі індустріалізації, яка відіграє ключову роль у диверсифікації економіки та подоланні її структурної слабкості. Промисловість, зокрема військово-промисловий комплекс (ВПК), є двигуном інновацій, зростання продуктивності та експорту. Саме нарощення обсягів промислового виробництва в Україні та в ВПК є важливим фактором розвитку, оновлення та модернізації основних засобів та військового озброєння за рахунок залучення фінансових, природних та енергетичних ресурсів, спрямованих на підвищення продуктивності праці, впровадження ресурсозберігаючих технологій, активізації інноваційної діяльності підприємств промисловості та ВПК. Вихідну роль у цьому процесі відіграє інтелектуальна власність, як право інтелектуальної власності на той чи інший результат інтелектуальної, творчої діяльності, що виникає передусім в силу його створення за умови відповідності вимогам закону.

В історичному зрізі, за роки незалежності було здійснено шість масштабних трансформацій у сфері управління ВПК та реалізації військово-промислової інноваційної політики – від утворення у 1991 році Державного комітету по оборонній промисловості і машинобудуванню, до утворення у

2010 році Державного концерну з одночасним покладенням функцій з формування та забезпечення реалізації державної політики, у т.ч. інноваційної, у сфері функціонування і розвитку ВПК, розвитку науково-технічного потенціалу в галузі озброєнь та військової техніки на Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства [16]. Протягом останніх років в Україні прийнято низку нормативно-правових актів, що сприяють вирішенню проблемних питань у сфері національної безпеки і оборони, зокрема, Стратегію сталого розвитку Україна – 2020» [17], Стратегію національної безпеки України [18] та Воєнну доктрину України [19].

Слід зазначити, що в Україні від СРСР дісталася потужна збройна спадщина – 1810 підприємств військово-промислового комплексу. Зокрема, 12 із 20 найпотужніших ракетних технологій часів Холодної війни, включно з неперевершеною «Сатаною», котра була розроблена на ДКБ «Південне» у Дніпрі. Тож Україна була фактично приречена торгувати озброєнням та військовими технологіями [20].

Саме торгівля зброєю й угоди про передачу технологій, далі зазначає Валентин Бадрак, дозволили зберегти цілі науково-виробничі школи, зокрема літакобудування та танкобудування. Передача Ірану технології створення літаків Ан-140 у середині 90-х років дала змогу фірмі Антонова запустити в серію літаки сімейства Ан-148/Ан-158/Ан-178 і не втратити позицій у світі. А 320 танків Т-80УД, які продали Пакистану, врятували танкопром і дозволили створити «Оплот». Та більше: пізніше завдяки обіговим ресурсам ДК «Укрспецекспорт» і її дочірнім компаніям або включенню дослідно-конструкторських робіт (ДКР) у держави з'явилися нові надбання. Наприклад, модернізована станція пасивної радіоелектронної розвідки «Кольчуга-М», лінійка бронетранспортерів БТР-3Е, високоточні засоби ураження «Комбат», версії модернізації бойових літаків МіГ-29 і бойових вертольотів Мі-24, ЗРК С-125 «Блакитний Ніл». Та ще багато іншого.

І далі, Валентин Бадрак акцентує увагу, власне завдяки експорту зброї з'явилася низка нових шкіл – із розробки таких озброєнь, які ніколи не вироблялися на території України. А вже потім обсяги експорту українських бронетранспортерів і протитанкових ракетних комплексів несподівано перевершили такі самі постачання з Росії, де ці озброєння розробляли і виробляли протягом десятиліть.

Щодо впливу інтелектуальної власності на забезпечення обороноздатності держави, то важливим та дієвим фактором, з нашої позиції, може стати становлення *інноваційного середовище у сфері оборони*, а саме в *оборонно-промисловому комплексі України* (ОПК

України), що є сукупність науково-дослідних, випробувальних організацій і виробничих підприємств, які виконують розробку, виробництво і постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для Збройних сил України, так і на експорт, де формується та реалізовується наукова та інженерна думка щодо винаходів та високих технологій. ОПК України у своїй діяльності повинен спиратись на Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні

Сьогодні до ОПК України відносять близько 300 підприємств, установ і організацій, в яких зайняті понад 250 000 осіб, залучені до створення виробництва озброєння і військової техніки в Україні. Більшість з цих підприємств знаходяться в державній власності та залежать від субсидій з державного бюджету [21]. Сьогодні ОПК України трансформується для задоволення нагальних поточних та майбутніх потреб сил оборони та безпеки України і для зміцнення економічного потенціалу країни. Мета реформи – трансформація ОПК України з метою найкращого задоволення потреб сил безпеки та оборони для виконання завдань у поточних і прогнозованих умовах безпекового середовища, сприяння розвитку економіки держави .

Зазначимо, що наявність національної охорони інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні, так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись. Цьому сприяє Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу в Збройних Силах України, затверджене Наказом Міністра оборони України № 78 від 05.03.2001 (в редакції від 18.10.2010 р.) [22]. Положення визначає засади організації патентно-ліцензійної, винахідницької, раціоналізаторської роботи та охорони прав інтелектуальної власності у Збройних Силах України функції органів з винахідницької та раціоналізаторської роботи, порядок використання службових винаходів і раціоналізаторських пропозицій і фінансування винахідництва, раціоналізації та іншої діяльності, пов'язаної з охороною прав інтелектуальної власності.

Створення інноваційного середовища у сфері оборони в своїй основі спрямовано враховувати головні напрямки, які спираються на оновлену військову ідеологію, де воєнна сила була, є та залишатиметься у майбутньому одним із головних засобів розв'язання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів. Її використання стає все більш мережевоцентричним, гібридним та багатосферним. Прискорюється

цифротизація, роботизація та автоматизація процесів розвідки і нанесення ударів по цілях на полі бою, управління діями військ.

Зазначимо, що інноваційне середовище у сфері оборони не обмежується тільки ОПК України, а також залучає до цієї сфери інші наукові установи та підприємства, які працюють за державним замовленням. Серед патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління є розробки подвійного призначення, а саме не тільки для використання в господарській діяльності, а і оборонній сфері. Загальний розподіл патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління (національні власники-юридичні особи) здійснено Державним підприємством «Український інститут інтелектуальної власності» (табл. 1) [23], В таблиці вибірково обрано державні установи, за якими наведено позитивну динаміку реєстрації патентів на винаходи і корисні моделі національних власників – юридичні особи з 2016 – 2020 роки.

Таблиця 1.

Розподіл патентів на винаходи і корисні моделі за органами державного управління (національні власники-юридичні особи)

Роки	2016	2017	2018	2019	2020
Усього	6848	7061	6763	6677	4719
Міністерство освіти і науки України	3 059	3 432	3 450	3 342	2 253
Національна академія наук України	504	546	507	567	443
Державне космічне агентство України	15	24	25	59	35
Міністерство оборони України	68	77	67	43	33
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України	49	32	20	15	16
Міністерство внутрішніх справ України	8	18	19	7	16
Державний концерн «Укроборонпром»	9	10	27	14	16

Експерти, зазначає С. Кулицький, вже давно наголошували, що ВПК і суміжні з ним галузі краще розвиваються в тих державах, де провідну або принаймні дуже вагомую роль у формуванні попиту на продукцію цього сектора відіграє економіка цих держав, а експорт такої продукції має підпорядковане значення. Адже міжнародний досвід свідчить, що зовнішній

попит на озброєння з року в рік доволі нестабільний і по різних видах продукції може коливатися в значних межах. За таких обставин саме задоволення потреб національної безпеки й оборони допомагає зменшити щорічні коливання попиту на озброєння та сприяє загальній стабілізації роботи підприємств, що виробляють таку продукцію. Це дуже важливо, оскільки через високу капіталомісткість і наукоємність виробництво озброєнь та продукції подвійного призначення вельми негативно реагує на нестабільність попиту, а отже, і фінансування [24].

Інноваційне середовище у сфері оборони має відповідну інфраструктуру. З метою впорядкування об'єктів державної власності, що належать до сфери управління Міністерства оборони України був виданий наказ МО від 05.07.2017 року № 357 «Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 26.08.2016 № 444». Відтепер до переліку суб'єктів господарювання (державних підприємств) МО України входить 96 державних підприємств [25]. Планується, що до 2022 року у сфері управління Міноборони залишиться 42 держпідприємства, з яких 40 – у функціональному управлінні Головного управління майна та ресурсів, а 2 – Головного управління розвідки Міністерства оборони України [26]. Міністр оборони України повідомив, що наразі українські оборонні підприємства вже виконують контракти на суму у 10 млрд грн (близько \$343,6 млн за закладеним у бюджет 2021 курсом, або \$363,6 млн за курсом бюджету-2020). «Здійснені у 2020-му році замовлення (укладені контракти) вже дозволяють Збройним Силам України отримати цього року 10 млн штук боєприпасів, 3 300 ракетно-артилерійських систем, 2700 приладів розвідки та спостереження, понад 320 автомобілів, понад 60 бронетранспортерів та броньованих машин, близько чотирьох десятків безпілотних авіаційних комплексів, а також шість літаків», - наголосив Андрій Таран [27].

Поява новітнього озброєння та військової техніки (ОВТ) під впливом впровадження майнових прав інтелектуальної власності, які в ряді випадків не мають охоронних документів так як відносяться до службових об'єктів права інтелектуальної власності, змушує змінювати форми і способи ведення бойових дій. Зростає вплив військово-технічної політики на воєнну політику держави. Відтак їх необхідно формувати та реалізовувати у тісному взаємозв'язку. Крім того, засади воєнної та військового технічної політики є підґрунтям для формування і реалізації військово-промислової політики та політики військово-технічного співробітництва України з іноземними державами. При цьому в оборонному плануванні зростає роль середньо- та короткострокового планування із-за швидких та складно прогнозованих на довгостроковий період змін у світовому, регіональному

і національному безпековому, воєнно-політичному та економічному середовищах.

Наведемо окремі приклади сучасного забезпечення обороноздатності держави в ОПК України, скориставшись обзором Валентина Бадрака щодо високоточної зброї [28], як підтвердження впливу впровадження об'єктів інтелектуальної власності у забезпеченні обороноздатності держави.

Протитанкові керовані снаряди, що запускаються через ствол гармат, встановлених на танках та легкій бронетехніці. Усю лінійку цієї ВТЗ розробило ДержККБ «Луч» – при цьому завдяки зовнішнім контрактам. Серійне виробництво здійснює ДАХК «Артем». Такі снаряди мають напівавтоматичну систему керування за лазерним променем і дуже добре показали себе в різних арміях світу. Максимальна дальність стрільби, приміром, розробленого ще у 2000-х роках **ПТКР «Комбат»** (під калібр 120 мм, прийнятий у країнах НАТО, ДержККБ «Луч» розробило і схожий **постріл «Конус»**) – 5 км. ПТКР «Комбат» використовується для пострілу з гармати танків Т-80УД, танків «Оплот» та основного бойового танка ЗСУ Т-64 «Булат». Фахівці вказують, що новий модернізований Т-64БВ зразка 2017 року ще точно перебуватиме на озброєнні найближчі 15 років. А у 2020 році Київський бронетанковий завод розробив і випробував високоточний постріл «Комбат» уже й для танка Т-72АМТ (танки Т-72 радянського виробництва збирали в Нижньому Тагілі, але їх чимало в українській армії). Отже, такі снаряди – гарантоване знищення цілі на відстані до 5 кілометрів.

Для гладкоствольних і нарізних систем гарматних озброєнь у калібрах від 100 до 115 мм ДержККБ «Луч» також розробило високоточні боеприпаси. Постріл з керованою ракетою калібру 100 мм під назвою **«Стугна»** також вражає противника на дальності 5 км і може використовуватися для оснащення танків Т-55 і бойових машин піхоти БМП-3. Але ще більше концепцію високоточних засобів ураження було розвинуто легендарним КБ «Луч» у протитанкових ракетних комплексах. Їх почали достатньо постачати в ЗСУ десь на рівні 2016-17 років, хоча ще у 2017 році на передовій скаржилися, що не вистачає такої зброї.

Наприклад, **переносний протитанковий ракетний комплекс «Скіф»** використовується для ураження рухомих і нерухомих сучасних броньованих цілей, у тому числі з динамічним захистом – на відстані від 3 (вночі) до 5 км. Відомо, що в одній із країн Африки за допомоги ПТРК «Скіф» збивали й бойові вертольоти.

ПТРК «Стугна-П» – це одна з модифікацій протитанкового ракетного комплексу «Скіф». Відомо, що комплекс активно експлуатується в російсько-українській війні, а самі ПТРК «Стугна-П» були неодноразово з успіхом використані для знищення вогневих засобів ворога. Керована ракета

може бути оснащена різними типами бойових частин, має дальність ураження від 3 до 5 км, а бронепробиття ракети сягає 800 мм. Мало кому відомо, але після завезення в Україну перших американських ПТРК Javelin відбулися показові стрільби (не змагання). При цьому український ПТРК вразив ціль з першого пострілу, а от американець – тільки з другого (взагалі, ПТРК Javelin в українській армії небагато, розраховувати на його повсякденне використання у війні низької інтенсивності навряд чи можна – така домовленість із країною-постачальником).

ПТРК «Бар'єр» також розроблявся під такі відстані ураження – він входить до складу бойового модуля «Шквал», що встановлюється на бойових машинах піхоти і бронетранспортерах. Наприклад, на нових українських бронетранспортерах БТР-3Е1 і БТР-4, а також на модернізованих БМП-1М. На «Шквалі» розміщено два контейнери ПТУР «Бар'єр» з ракетами, готовими до пуску. Пізніше на «Лучі» довели дальність такої ракети до 7,5 км і встановили їх на гелікоптер. Свого часу Азербайджан придбав аж 180 таких ракет, а 30 ракет успішно відстріляв під час випробувань. За рахунок контракту з Азербайджаном Україна спромоглася підійти до власної модернізації бойових Мі-8/Мі-17/Мі-24 та встановити на них кероване ракетне озброєння **«Бар'єр-В»**.

Легкий переносний ракетний комплекс «Корсар», призначений для ураження нерухомих і рухомих броньованих цілей та інших об'єктів, які мають комбіновану, рознесену або монолітну броню. У тому числі з динамічним захистом, а також і вертольотів і безпілотників.

Ракета **РК-ЗК** оснащена тандемною кумулятивною бойовою частиною та забезпечує бронепробиття за динамічним захистом не менш ніж 550 мм на дальності 2,5 км.

На українські ПТРК неабиякий попит на ринку. Їх купують Туреччина, Саудівська Аравія, Азербайджан, Алжир, Грузія.

РСЗВ «Вільха» є потужною новою високоточною зброєю, що вже є в ЗСУ. Під керівництвом ДержККБ «Луч» над створенням ракетної системи залпового вогню з коригованим боєприпасом калібру 300 мм працювало близько п'ятнадцяти підприємств українського оборонно-промислового комплексу. Спочатку проєкт був глибокою модернізацією «Смерчу» із запуском ракет до 70 кілометрів. Але тепер в Україні фактично створюється новий комплекс. У жовтні 2018 року РСЗВ «Вільха» було прийнято на озброєння Збройних сил України та направлено в серійне виробництво. «Вільха» – це базова версія із бойовою частиною ракети 250 кг і дальністю ураження до 70 км. Близько 100 ракет вже надійшло у війська, однак ще більш перспективним проєктом стала її модернізована версія. Так,

незабаром в ЗСУ має з'явитися комплекс «Вільха-М» – РСЗВ, який можуть прийняти на озброєння вже в першій половині 2021 року.

Високоточна **авіаційна керована ракета класу «повітря-повітря»**

Р-27 – радянська. Але станом на початок 2021 року це потужне озброєння до літаків Су і МіГ виробляється в Києві на ДАХК «Артем» без російських комплектуючих. Р-27 – це ракета середньої дальності дії, що призначена для ураження повітряних цілей (високоманеврових літаків, вертольотів і т.п.) в діапазоні висот від 20 м до 25 км при швидкості цілей до 3500 км /год. Поки що українська Р-27 готується на експорт – з Індією ще у 2019 році укладено контракт на суму 220 млн дол. Певна кількість ракет ще радянського виробництва є в Повітряних силах, а за потреби військовим можуть поставити й нові.

Р-27 надзвичайно популярна у світі – її використовують ЗС Росії, Індії, Китаю, Малайзії, Алжиру, Азербайджану, Казахстану, Польщі та України.

Отже, в Україні вже є високоточна зброя, але, окрім РСЗВ «Вільха», вона має невеликі відстані ураження. Однак плани Києва на поточний рік досить амбітні.

РСЗВ «Вільха-М» може бути прийнята на озброєння вже в першій половині року. Новий ракетний комплекс матиме підвищену точність і більший радіус дії, зокрема, ракети здатні точно вражати цілі на відстані близько 130 метрів. Не виключено, що вже з 2021 року держконцерн «Укроборонпром» розпочне серійне виробництво. При цьому маса ракети буде в межах 800 кг, а вага бойової частини – близько 250 кг. Крім того, існуватиме версія ракети для ураження цілей на відстані 120 км, але маса бойової частини в неї буде зменшена до 170 кг.

Цікаво, що доопрацювання ракети «Вільха» спрямоване на гарантоване знищення в майбутньому й типових повітряних цілей, зокрема й тих, яким сьогодні може протидіяти лише ЗРК С-300. При цьому контур управління ракетою близький до того, що вже відпрацьовано під час модернізації ЗРК С-125 (проект ЗРК для Ефіопії «Блакитний Ніл»). На ракеті можна встановлювати як напівактивну, так і активну радіолокаційну головку самонаведення (ГСН) з інерціальною системою наведення й лінією передачі даних. Така ГСН розроблена приватною компанією «Радіонікс» і забезпечує виявлення і захоплення радіолокаційних цілей на відстані близько 20 км, що суттєво збільшує точність наведення ракети, зокрема й по високоманеврових цілях.

Як вже зазначалося, окрім ракети Р-27, що виробляється в Україні без участі РФ (до 2014 року в Р-27 було близько половини російських вузлів і комплектуючих), ДАХК «Артем» заявила про амбіції освоїти **авіаційну ракету «повітря-повітря» Р-73**. «У наших планах – освоєння ремонту та

виготовлення в майбутньому ракет ближнього радіуса дії класу «повітря-повітря», таких як Р-73. Збройні сили України мають значну кількість цих ракет, їх треба ремонтувати, подовжувати термін служби. Ці ж роботи мають попит і на закордонному ринку озброєння», – повідомив минулого тижня президент – голова правління ДАКХ «Артем» Володимир Зімін. Безумовно, Р-73 – більш сучасна ракета, а її перспективи для ЗСУ є цілком реальними.

Показово, що Володимир Зімін зазначив про наявність в Україні низки переваг. Зокрема, виробник головки самонаведення ракет МК-80 – ЦКБ «Арсенал» – розташований у Києві.

Крім того, на підприємстві запевняють про готовність створювати й **сучасні баражувальні боєприпаси** для дронів-камікадзе. Вже створено авантпроект, а партнером виступила приватна компанія «Атлон-Авіа». Як відомо, 2020 року в Україні відбулися випробовування нового дрона-камікадзе, здатного наносити точкові удари по бронетехніці та вогневих точках противника. Дрон отримав назву «**Грім**» **ST-35** (експортна назва Silent Thunder) і є розробкою НВП «Атлон Авіа». Це новий український ударний безпілотний авіаційний комплекс, призначений для ураження цілі методом самознищення. Хоча це тактичний засіб ураження, його можна буде використовувати навіть у війні низької інтенсивності, зокрема і як месника за загиблих вояків.

Крім того, не така вже велика відстань і до появи в Україні нового **оперативно-стратегічного дрона «Сокіл-300»** – фахівці вважають, що це три наступні роки. Поки що Україна може оперувати вже замовленими безпілотними розвідувально-ударними комплексами **Bayraktar TB2**. Щоправда, вони з'являться не раніше ніж 2022 року, а нині у ЗСУ є один такий БАК – до його складу входять 6 дронів, 3 станції управління та кілька сотень керованих бомб МАМ-L.

Серед останніх здобутків українського ракетобудування – без сумніву, **береговий комплекс крилатих ракет 360МЦ «Нептун»**, розроблений ДержККБ «Луч» і прийнятий на озброєння Збройних Сил України в серпні 2020 року. У Міністерстві оборони України наголошували, що перший дивізіон комплексу «Нептун» – тобто 72 крилаті ракети – має дійти до війська вже цього року. Ця потужна зброя призначена для контролю територіальних вод і заток, захисту військово-морських баз, берегових об'єктів і інфраструктури узбережжя, захисту узбережжя на десантно-небезпечних напрямках. Бойове застосування комплексу забезпечується в простих і складних метеоумовах вдень і вночі при повній автономності наведення після пуску, а дальність ураження ракети складає вже 280 км.

Ще одним потенційним українським високоточним озброєнням фахівці вважають **ракетний комплекс «Бар'єр-В»**. «Бар'єр-В» – ПТРК, призначений для встановлення на бойові вертольоти. Він оснащений подовженою ракетою Р-2В із максимальною дальністю стрільби 7,5 км та автоматичною системою наведення за лазерним променем з телевізійно-тепловізійним автосупроводом цілі. Тиждень тому генеральний конструктор-генеральний директор ДержККБ «Луч» Олег Коростельов повідомив, що випробування завершаться вже цього року. Такими ракетами будуть озброєні українські Мі-24. «Мі-24 більш пристосовані. Вони мають меншу вібрацію, забезпечують більш стійке положення машини під час бойових стрільб. Вони призначені саме для ракетної атаки», – зазначив Олег Коростельов.

Нагадаємо, вперше про бойові пуски керованих ракет з комплексу «Бар'єр-В» із Мі-8 стало відомо ще у 2017 році. Саме тоді пройшов перший успішний етап льотних випробувань з пусками ракет по цілях, що імітували танк і ДОТ противника. Тоді завдяки азербайджанському контракту українській команді розробників удалося створити оптико-електронну станцію наведення зброї та встановити її на гелікоптер разом із ракетами «Луча». Цікаво, що першу станцію розробили приватне підприємство «Рамзай» і черкаське ДП НПК «Фотоприлад». Комплекс під назвою 524Р дав старт вітчизняному бойовому вертольоту. Пізніше з'явилися нові версії системи управління вогнем вертольота, а окрім черкаського заводу, до робіт долучилося ще одне державне підприємство – Ізюмський приладобудівний завод. Про те, що робота впевнено просувається, свідчить той факт, що компанія «Рамзай» через одного державного спеце�спортера 2019 року поставила два такі комплекси та 48 ракет до Камеруну. Отже, залишається сподіватися, що після завершення випробувань таку зброю купуватимуть і для ЗСУ.

Висновки

1. В умовах посилення національної безпеки під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, до сукупності економічного, соціального, політичного, духовного і військового потенціалів доцільно доповнити потенціалом національної системи інтелектуальної власності. Для цього в Україні створені відповідні умови. Забезпечення обороноздатності держави повинно враховувати національні досягнення в сфері інтелектуальної власності, яка постійно розвивається. Це середовище з внутрішньою єдністю, в якому здійснюється сукупність різноманітних видів творчої, інтелектуальної діяльності людини, що охоплюють різні сфери економічного та суспільного життя, унаслідок чого створюються об'єкти

інтелектуальної власності, права на які охороняються чинним законодавством.

2. Динаміка розвитку національної системи інтелектуальної власності свідчить про здатність України опановувати нові інноваційно-технологічні орієнтири розвитку, які доцільно поширити на забезпечення обороноздатності держави. Саме Національна система охорони інтелектуальної власності в Україні є важливим інструментом зв'язку з забезпеченням обороноздатності держави з позиції охорони інтелектуальної власності наукових, технічних та технологічних розробок в сфері оборони. Тут особливого значення набувають інновації, оскільки вони лежать в основі індустріалізації, яка відіграє ключову роль у диверсифікації економіки та подоланні її структурної слабкості. Промисловість, зокрема військово-промисловий комплекс, є двигуном інновацій, зростання продуктивності та експорту. Вихідну роль у цьому процесі відіграє інтелектуальна власність, як право інтелектуальної власності на той чи інший результат інтелектуальної, творчої діяльності, що виникає передусім в силу його створення за умови відповідності вимогам закону.

3. Торгівля зброєю й угоди про передачу технологій, дозволили в Україні зберегти цілі науково-виробничі школи, зокрема літакобудування та танкобудування. Завдяки експорту зброї з'явилася низка нових шкіл – із розробки таких озброєнь, які ніколи не вироблялися на території України (бронетранспортери і протитанкові ракетні комплекси).

4. Важливим та дієвим фактором може стати становлення інноваційного середовища у сфері оборони, а саме в оборонно-промисловому комплексі України (ОПК України), що є сукупністю науково-дослідних, випробувальних організацій і виробничих підприємств, які виконують розробку, виробництво і постановку на озброєння військової та спеціальної техніки, спорядження, боєприпасів як для Збройних сил України, так і на експорт, де формується та реалізовується наукова та інженерна думка щодо винаходів та високих технологій. ОПК України у своїй діяльності повинен спиратись на Національну систему охорони інтелектуальної власності в Україні. Створення інноваційного середовища у сфері оборони в своїй основі спрямовано враховувати головні напрямки, які спираються на оновлену військову ідеологію, де воєнна сила була, є та залишатиметься у майбутньому одним із головних засобів розв'язання міждержавних і внутрішньодержавних конфліктів. Наявність національної охорони інтелектуальної власності сприяє використанню та подальшому розвитку винахідницьких і творчих талантів та досягнень, підтримує та зберігає національний потенціал у сфері інтелектуальної діяльності та залучає інвестиції, стабілізуючи економічний стан, при якому як вітчизняні,

так і зарубіжні інвестори можуть бути впевнені в тому, що їх права будуть поважатись.

Список джерел

1. Андрощук Г. О. Інтелектуальна власність у наукоємних виробництвах і оборонній сфері в системі національної безпеки / Г. О. Андрощук // Наука та наукознавство. - 2014. - № 4. - С. 90-100. -URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NNZ_2014_4_16/

2. Бутнік-Сіверський О. Принципи формування національної безпеки України з огляду прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку./ Теорія і практика інтелектуальної власності- № 3 (101), 2018 , С.70 – 83.

3. Горбулін В.П. Національна безпека: український вимір. Київ: ПП «Інтертехнологія», 2008, 104 с.

4. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні.

5. Зайківський О., Оністрат О. Деякі питання захисту національних інтересів щодо інтелектуальної власності в процесі Євроатлантичної інтеграції / Теорія і практика інтелектуальної власності, № 4(114), 2020.С.52–64

6. Момот Т.В., Аванесова Н.Е., Віннік І.Ю. Оборонно-проомисловий комплекс України: пріоритетні напрями реформування в умовах євроінтеграції /Економіка і регіон, № 15 (54), 2015, ПолтНТУ. С.27 – 33.

7. Полторак С. Т. Військово-промисловий комплекс: поняття, сутність і роль держави в управлінні ним./ Інвестиції: практика та досвід, № 7, 2017. С.. 85 – 88.

8. Полторак С. Т. Головне завдання – підвищення обороноздатності держави / Воєнна безпека. Наука і оборона 2’2015 – С. 3-8/ – URL: file:///C:/Users/Alex/AppData/Local/Temp/naui0_2015_2_3.pdf.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України. Указі Президента № 392/2020 від 14.09.2020 р. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>

10. Про оборону України. Закон України № 1932-XII від 6 грудня 1991 року. – Редакція від 24.10.2020. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

11. Пасічко Володимир. Обороноздатність держави: теоретичні основи системного дослідження./ / В. Пасічко // Політичний менеджмент. - 2008. - № 2. - С. 135-143. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2008_2_15.

12. Смоляннюк В. Ф. Військова могутність України: Теоретико-методологічні засади формування та розвитку (політологічний аналіз досвіду 1990-х років): [Монографія]. – Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2000. – 448 с.

13. Горбулін В.П. Оборонне будівництво в Україні: проблемні питання розвитку ОПК і підходи до їх вирішення // Стратег. панорама.– 2001.– No 1–2.– С. 135–142.

14. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року. – URL: <https://uba.ua/documents/ip-strategy28082014.pdf>.

15. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 526-р. від 10 липня 2019 р.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>.

16. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2028 року. Розпорядженням Кабінету Міністрів України . № 442-р від 20 червня 2018 р. № 442-р.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2018-%D1%80#Text>

17. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020». Указ Президента України. № 5/2015 від 12.01.2015 р //Офіційний вісник України від 23.01.2015 — 2015 р., № 4, стор. 8, стаття 67. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>

18. Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України № 287/2015 від 26.05.2015 року // Офіційний вісник України від 09.06.2015 — 2015 р., № 43, стор. 14, стаття 1353.– Редакція від 16.09.2020.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015#Text>.

19. Воєнна доктрина України. Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015 року // офіційний вісник України від 09.10.2015 — 2015 р., № 78, стор. 38, стаття 2592.– Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.

20. Валентин Бадрак. Експорт зброї. Що він значить для України . – URL: https://lb.ua/economics/2021/02/17/477858_eksport_zbroi_shcho_vin_znachit.html.

21. Розвиток оборонно-промислового комплексу.– URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/rozvitok-oboronno-promislovogo-kompleksu>.

22. Положення про патентно-ліцензійну, винахідницьку та раціоналізаторську роботу в Збройних Силах України. Наказ Міністра оборони України 05.03.2001 № 78 (Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства оборони N 338 від 30.06.2010). — Редакція від 18.10.2010.– URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-01#Text>.

23. Промислова власність у цифрах. Показники діяльності у сфері промислової власності за 2020 рік./ Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності», Київ, 021. С.64.– URL: <https://ukrpatent.org/atachs/promvlasnist-2020.pdf>.

24. Кулицький С. Сучасний етап розвитку оборонно-промислового комплексу і виробництва продукції подвійного призначення в Україні.– URL: http://www.nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=3422:ukrajinskij-oboronno-promislovij-kompleks-stan-ta-tendentsiji&catid=8&Itemid=350.

25. Перелік державних підприємств Міноборони/– URL: <https://www.ukrmilitary.com/2017/07/pidprijemstva-mou.html>.

26. Міністерство оборони України.– URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2020/11/16/do-2022-go-roku-42-derzhpidprijemstva-minoboroni-bude-reorganizovano-44-likvidovano-a-5-peredano-na-privatizacziyu/>

27. Мова йде про продукцію замовлену за контрактами Міноборони минулого року/– URL: https://defence-ua.com/news/u_2021_rotsi_zsu_otrimajut_vid_ukrajinskih_pidprijemstv_ozbrojennja_ta_vijskovoji_t_ehniki_na_10_mlr_d_griven-2823.html.

28. Валентин Бадрак. Високоточна зброя: шлях до сучасної армії / – URL: https://lb.ua/news/2021/02/24/478451_visokotochna_zbroja_shlyah_suchasnoi.html.